

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА БАНКОВАТА СЧЕТОВОДНА ПОЛИТИКА

Доц. д-р Георги Баташки, Докт. Николай Иванов

Катедра „Счетоводна отчетност”

Стопанска академия „Д.А.Ценов” - Свищов

РЕЗЮМЕ:

Банките са основно звено на банковата система с основен предмет на дейност финансово посредничество и бизнес с пари. Те мобилизират и превръщат в активно действащ капитал значителна част от паричните ресурси в икономиката, извършват разплащания между фирми и граждани, осъществяват разнообразни кредитни, инвестиционни и други операции. По този начин банките позволяват да се раздвижат спестяванията на населението, да се преодолеят затрудненията, произтичащи от несъответствия в движението на стоките и парите, да се уреждат навреме и без загуби отношенията между предприятията в страната и чужбина.

Банките са силен фактор в осъществяването на финансовата политика на страната. Благодарение на тесните си връзки с регулиращите органи и Правителството, а също и с налаганите нормативни разпоредби, банките играят основна роля при поддържането на доверието в паричната система. По тази причина съществува значителен интерес от успешното функциониране на банките, особено що се отнася до тяхната ликвидност и платежоспособност.

Ролята на счетоводството и счетоводната политика в този процес е от особено значение. Те ще бъдат предмет на изследване в настоящата разработка.

SUMMARY:

The banks are basic element of the banks system with a basic object of activity financial intermediary and money business. They mobilize and transform into active capital significant part of the money resources of the Economy, they do the payments between companies and population also they realize various credit, investment and other operations. In such a way the banks permit to set in motion the savings sourced from the lack of correspondence in the goods and money movements, to settle down timely and without losses the relations between the enterprises in the country and these from abroad.

The banks are a strong factor in the realization of the financial policy of the country. Due to the close relations with the regulatory organs and the Government, and also with the Instructions applied, the banks play basic role in supporting of the public trust into the money system. Due to this reason there is a considerable interest to the successfully functioning of the banks, especially what concerns their liquidity and solvency.

The role of the Accounting and the Accounting policy in this process are very important. They will be object of this research.

Счетоводната политика на банките е присъща на пазарно регулираната икономика, защото се обуславя от икономическата самостоятелност на стопанските субекти. В условия на планово управлявана икономика почти всички промени в банковата система се осъществяват с партийни решения. Държавното имущество на всички търговски банки е прехвърлено за управление на БНБ и Българска инвестиционна банка. “Създава се еднозвенна банкова система със строго профилирана секторна специализация, а регулирането на паричното обръщение се осъществява с народностопански план.”¹ С него се определят :

- Количеството на паричната емисия.
- Размерът на кредита и разпределението му по отрасли.
- Лихвените проценти и валутните курсове.
- Броят и типът на финансовите посредници и инструменти.

Основната цел на реализираният проект е на база на водещите теоретични концепции и изследване на съществуващата счетоводна банкова политика и практика, да се предложи методика за усъвършенстването им, приложима в съвременните социално-икономически условия.

Като подцели на изследването могат да се определят:

- ⇒ Извършване на оценка на практиката по отношение на прилаганата до момента банкова счетоводна политика.
- ⇒ Да се установят особеностите и основните фактори, влияещи на банковата счетоводна политика.
- ⇒ Да се обогати инструментариума от методи и техники за разработване, представяне и оповестяване на банковата счетоводна политика.
- ⇒ Да се генерират идеи и формулират препоръки към ръководствата на банките по отношение усъвършенстването на счетоводната

¹ МАНЧЕВ, Цв., ИСКРОВ, Ив. МИХАЙЛОВ, Ал. Пари, банки и парична политика. София, ЧПГ”Банкер”, 1998, с. 184.

банкова политика в условията на глобализацията се национален пазар.

Задачи се заключават в:

- ⇒ Извеждане ролята на банковата система в процеса на икономическата трансформация.
- ⇒ Организиране и провеждане на анкетно проучване сред българските банки с цел:
 - констатиране на състоянието на провежданата счетоводна политика;
 - очертаване параметрите на съществуващата практика;
 - извеждане на основните проблеми в разработването, реализацията и оповестяването на банковата счетоводна политика.
- ⇒ Проучване на най-новите теоретични постановки по отношение на банковата счетоводна политика.
- ⇒ Разработване на методика за усъвършенстване на банковата счетоводна политика.

Българската икономика е част от протичащите в световен мащаб процеси на глобализация и в т. ч. и по отношение на счетоводните процеси в банките. Промяна на утвърдената приложима банкова счетоводна политика се допуска в случаите, когато това се изисква по смисъла на новоприетата правна норма (законов или подзаконов нормативен акт, стандарт) и когато това ще доведе до по-вярно и честно представяне на състоянието на банковата система.

Методологическите различия в счетоводните системи в отделните държави са обусловени преди всичко от различната правна система, действаща в съответната страна, от традициите, опита и менталитета на счетоводителите. Рамката, зададена от законодателя е създадена с цел да осигури възможност за съпоставимост на банковата счетоводна информация, която вярно и

честно да представи и да защити интересите на участниците в пазара, явяващи се ползватели на тази информация. Регулиращата роля има важно значение за инвеститори, кредитори, клиенти, правителствените органи на държавата, обществото, както и с осигуряване на прозрачност и достоверност на създаваната банкова счетоводна информация.

ПЪРВИ от дискуссионните проблеми е по повод изготвянето на банковата счетоводна политика е за различните и противоположни в някои отношения интереси на потребителите на счетоводната информация. Балансирането на тези интереси се постига в процеса на усъвършенстването на банковата счетоводна политика.

ВТОРИЯТ проблем е относно броя на елементите на банковата счетоводна политика - от една страна като примерно съдържание, а от друга като обхват на заложените правила и методики. По отношение на първата страна на този проблем можем да кажем, че щом счетоводството е "езикът на бизнеса", то в основата на използването му като такъв се налага необходимостта от общи правила, приети от всички участници в счетоводно-информационния процес. От друга страна, в зависимост от пазарният сегмент на отделните групи банки, елементите на техните счетоводни политики могат да бъдат различни. При втората страна на проблема по отношение на обхвата на правилата и методиките, заложените в счетоводната политика се има предвид дали тя да бъде изготвена на база "минимум", т.е. да се разглеждат само особените случаи в счетоводното отчитане или "максимум", т.е. да бъде пълна по отношение на цялостното банково счетоводно отчитане.

ТРЕТИ дискуссионен проблем по повод на банковата счетоводна политика е следва ли тя да бъде защитена като фирмена тайна или да бъде достъпна до всички заинтересовани лица.

В тази връзка настоящият проект има за основна цел да предложи конкретни решения за усъвършенстване на банковата

счетоводна политика. Обектът на изследването е съществуващата банкова счетоводна политика на различните фази от развитието и функционирането на банковите институции.

Тезата е свързана с идеята, че съществуват възможности за усъвършенстване на банковата счетоводна политика и те трябва да докажат своята ефективност в новите икономически условия и най-вече след присъединяването ни към Европейския съюз.

Темата на разработката е актуална за българската банкова практика. Постигнатите резултати основно могат да се открият в следното:

⇒ Въз основа на принципните постановки в Националното счетоводно законодателство, Международните счетоводни стандарти и Базелските принципи на надзор върху банковата дейност е предложена методика за усъвършенстване на банковата счетоводна политика.

⇒ Разширяване на теоретичното знание по темата чрез разработване на нови практико-приложни модели на банкова счетоводна политика, както и разпространение на резултатите от проекта – чрез електронен достъп до тях, чрез презентации и публикации по темата. Проучването би подпомогнало мениджърите на банковите институции по отношение на банковия счетоводен процес и неговото ефективно развитие въз основа на направеното изследване.

Необходимостта от нова банкова счетоводна политика се развива успоредно с разширяването на икономическата самостоятелност на банките и създаване на Българска външнотърговска банка, Държавна спестовна каса и Банка за стопански инициативи „Минералбанк”. Следователно провеждането

на счетоводна политика е икономическа реалност, обусловена от формата на управление на икономиката и от стадия в нейното развитие.

Преходът от банковото счетоводство на социалистическа икономика към счетоводство на пазарна икономика е труден процес. С получаването на статут на централна банка с приемането на Закона за БНБ през 1991 г. и със съответните правомощия БНБ се обособява като емисионна банка на държавата и отхвърля функциите на търговска банка. През 1990 г. се появяват първите частни банки – Банка за земеделски кредит и Първа частна банка, които получават лиценз да осъществяват банкови сделки в страната и чужбина. В периода 1991-1996 г. се извършват съществени институционални промени в държавната собственост във финансовия сектор, без да се осъществи приватизация. От м. Юли 1997г. мерките за реструктуриране на банковата система се осъществяват в условията на Валутен борд, който ограничи правомощията на БНБ като централна банка. Най-явното предимство за търговските банки е възможността да моделират разходите и финансовия си резултат в съответствие с конкретните условия, в които работят, без при това да нарушават Закона за счетоводството и Закона за банките.

Банковата счетоводна политика трябва да е съгласувана и утвърдена от ръководството на банката в началото на отчетния период в съответствие с принципа “запазване при възможност на счетоводната политика от предходния период”.

“Методологическите основи на банковото счетоводство се базират и изграждат на Закона за счетоводството, Международните счетоводни стандарти и Националните счетоводни стандарти.”² Изготвянето на счетоводни отчети се извършва на базата на

² МЕРАЗЧИЕВ, В., БАТАШКИ, Г., ИМАЛОВА, Д. Банково счетоводство. Свищов, АИ „Ценов”, 2007, с. 6.

събираните в текущата работа счетоводни документи, при изготвянето на които са спазени следните принципи:

- Да са **обобщени по даден принцип** на подреждане, който е съобразен с времето на протичане на банковите дейности, да носи съответните белези за идентификация и да бъдат представени в приемлива форма.

- Принцип на **формалната истинност** – забранява унищожаването на вписвания и други елементи на счетоводните книги.

- Принцип на **вярното предаване на времето** – счетоводните документи трябва максимално правилно да отразяват времето за извършване на банковите операции.

- Принцип на **възможната проверка** – счетоводните документи трябва да могат да бъдат проверявани.

Създадената от счетоводството информация е основният източник за управлението на банките. Тя се използва за вътрешния и външния контрол върху дейността на банките. **Като балансът на банката е своеобразно отражение на минали управленски решения, отчетът за приходи и разходи измерва ефективността от управленските решения за конкретния отчетен период.** Това предопределя голямата ѝ значимост и факта, че всички кредитни институции са длъжни да представят годишни счетоводни отчети след края на всяка календарна година. Те се изготвят от счетоводния отдел в банката. Отговорност за него носи изпълнителното ръководство. Официалните финансови отчети се заверяват от външен одитор който потвърждава истинността му. Така готовия финансов отчет се одобрява на Общото събрание на акционерите на банката и след това се прави публично достояние.

Счетоводната политика е и задължение на ръководството на банките поради:

- изискването за вярно информиране на външните потребители за състоянието и финансовия резултат.
- точната преценка от клиентите за качествата на мениджърският състав при управлението на поверените му ресурси.
- проявяването на качествата на управленския екип при осъществяването на сделките и използването на възможностите, зададени от нормативните актове за счетоводството и Закона за банките.

Банките разработват и оповестяват счетоводната си политика в съответствие с МСС 1 - Представяне на счетоводните отчети, относно прилаганите принципи и правила, свързани със специфични обекти на отчитане, а именно:

а) на оценяване на финансовите активи и пасиви, особено на деноминиранията в чуждестранна валута, ценните книжа в инвестиционен и в оборотен портфейл, включително и търговските ефекти;

б) на признаване на основните видове приходи и разходи, включително и допуснатите отклонения - причини, съдържание и размер;

в) на критериите за разграничаване на сделките и другите операции, водещи до признаването на нови реални активи и пасиви в баланса от онези сделки и други операции, които водят до условни бъдещи вземания, съответно задължения и рискове;

г) на класификационните критерии и групи на задбалансовите активи и пасиви и на тези за определяне на провизиите, както и на критериите и размерът на отписаните несъбираеми кредитни и депозитни вземания;

д) наименованията на прилаганите основни счетоводни софтуери;

е) критериите и условията за формиране на разходи за бъдещи периоди и на приходи за бъдещи периоди;

ж) критериите за определяне на матуритетната структура на вземанията и задълженията, въз основа на която са съставени счетоводният баланс, съответните счетоводни приложения и специфичните отчети, изготвяни съгласно изискванията на наредбите на Българската народна банка.

МСС 30 регламентира специфичните изисквания към счетоводното отчитане на банковите операции в банките и изискванията за съставяне и представяне на счетоводните им отчети. За отчитането на обекти, сделки и операции, което не е уредено с този стандарт, се прилагат правилата, регламентирани с останалите счетоводни стандарти. Българската народна банка съгласувано с Министерството на финансите приема Наредба за текущо счетоводно отчитане на банковите операции.

Първи методологически аспект е свързан с **Закона за БНБ**, който урежда правното положение и функциите на централната банка в условията на паричен съвет. Тя губи всякакъв контрол върху паричната маса, което е в резултат от два основни фактора: динамиката на платежния баланс и валутния мултипликатор. Паричните мултипликатори, свързващи резервните пари с паричната маса, както и скоростта на парите, свързваща паричната маса с инфлацията, са нестабилни. БНБ би могла да влияе върху тези поведенчески функции освен чрез промени в минималните задължителни резерви на банките и като цяло чрез повишаване доверието в лева и валутния съвет. “Различията в използването на инструментите на паричнокредитната политика у нас в сравнение с развитите страни през този период - 1990 г. – 1997 г. бяха много, но най-същественото е това, че първо, най-малко място в регулативната политика на централната банка заемаха операциите на открития пазар и, второ, съществено беше мястото на резервната норма, т. е. на минималните задължителни резерви”.³ Спазването на правилата

³ СТЕФАНОВА, П. Банки и кредитно посредничество. София, Тракия- М, 2000, с. 145.

на валутния съвет и съответно на фиксирания курс на лева към марката, а в бъдеще и към еврото ще позволи по-бързото приспособяване към Маахстрихтските изисквания на ЕО и ще урегулира до голяма степен взаимоотношенията между евро-зоната и България в областта на валутния курс и политика. Много важно е да не бъде допускано ЗБНБ да бъде нарушаван чрез ежегодно приеманите закони за държавния бюджета - практика, която в близкото минало, преди въвеждането на валутния съвет редовно налагаше нарушаване на някои от изискванията на Закон за БНБ. "Определена роля в изграждането на методологическата основа на банковото счетоводство изпълнява Българската народна банка."⁴

Всяка централна банка има една основна задача дефинирана в закона за централните банки, а именно осигуряване на вътрешната и външната стабилност на националната парична единица. За осъществяване на тази задача тя разработва и провежда парична политика, определена като съвкупност от действия, насочени към регулиране на паричната маса или на лихвения процент. Може да се проведе два вида парична политика:

✓ **рестрикционна политика (ограничителна)** – тя е насочена към изтегляне на пари в обръщение (свиване на паричната маса). Според закона за търсенето и предлагането това води до увеличаване на лихвения процент и е свързано с намаляване на кредитите, използвани от икономически субекти, намаляване на инвестициите, увеличаване на безработицата, намаляване на доходите и спестяванията. Ако дълго време се провежда политиката възниква опасност от социално напрежение, обедняване, инфлация;

✓ **експанзионистична политика (стимулираща)** – Централната банка съдейства да се увеличи количеството пари в обръщение (разширяване на паричната маса). Последниците са:

⁴ Пак там, цит. произв., с.6

намаляване на лихвения процент, увеличаване на кредитите, на инвестициите, на доходите и спестяванията и намаляване на безработицата. При провеждане дълго време тази политика води до изпреварване на темпа на доходите спрямо производителността на труда. Тогава Централната банка прилага рестриктивна политика.

При провеждане на паричната си политика централната банка преследва цели, които са свързани с икономическата политика на правителството. По закон Централната банка е независима от правителството и се отчита пред Народното събрание.

Централната банка и правителството по закон са задължени ежедневно да се информират взаимно в областта на политиките си и да ги съгласуват. Целите могат да бъдат:

- крайни цели на паричната политика – постигане на висок темп на икономически растеж, “който може да се максимизира, когато се премахнат минималните задължителни резерви като банков инструмент”⁵, на заетост, на стабилен лихвен процент, поддържане на стабилни цени и на приемлив темп на инфлация;
- междинни цели са поддържане на паричната маса и запазване на лихвения процент;
- оперативни цели – поддържане на агрегата M_1 (налични пари) и поддържане на краткосрочен лихвен процент;

За да провежда един или друг вид парична политика всяка централна банка използва определени методи (инструменти). Използват се три класически инструмента на паричната политика .

Първият инструмент е свързан със сконтовата политика на централната банка и се изразява в това, че Централната банка (ЦБ) има право да отпуска на търговските банки (ТБ) кредити срещу представени от тях търговски полици (сконтови депозити). Целта им е подпомогнат ликвидността на ТБ (способността на ТБ да отговаря

⁵ НЕНОВСКИ, Н. Паричния съвет в България. София, 1998.

на претенциите на вложителите или във всеки момент да погасяват задължения).

При експанзионалистична политика, централната банка намалява сконтовия процент. Търговските банки представят полици, имат свеж финансов ресурс, лихвения процент намалява .

Сконтовата политика е подходяща за дългосрочно регулиране на паричната маса , защото е необходим голям период от време , за да се прояви . Сконтовата политика има сигнален ефект. Тя не е изцяло под контрола на централната банка.

Вторият инструмент е политиката на задължителните минимални резерви - изразява в това, че всяка търговска банка е длъжна да има резерви от парични средства в Централната банка. Минималният им размер се изчислява като процент от депозитите на търговските банки (коефициента на задължителните минимални резерви е 8 %). Целта е създаване на фонд, който да гарантира влоговете на вложителите (ликвидността на търговските банки). Чрез коефициента на задължителните минимални резерви централната банка регулира паричната маса. При рестриктивна политика се увеличава коефициента на задължителните минимални резерви, а при експанзионистична той намалява.

Третият инструмент са операциите на откритите пазари - покупко- продажби на държавни ценни книжа между централните банки и търговските банки на вторичните пазари. При рестриктивна политика централната банка пристъпва към продажба на държавни ценни книжа на търговските банки, при експанзионистична политика Централната банка купува държавни ценни книжа от тях. По този начин централната банка има контрол над тези операции.

Втори методологически аспект е свързан с промените в структурата и управлението на БНБ. В нея са обособени три основни управления - “Емисионно”, “Банково” и “Банков надзор”, като всяко от тях се ръководи от подуправител, избран от Народното събрание.

- Основната функция на управление “Емисионно” е да поддържа пълно валутно покритие на общата сума на задълженията на БНБ. ЗБНБ изисква паричните задължения на БНБ да са напълно покрити с нейния брутен валутен резерв. Функциите на валутен борд се изпълнява от управление “Емисионно”, което е длъжно да управлява ефективно международните валутни активи на БНБ, както и да продава и купува без ограничения на територията на страната германски марки срещу левове на основата на фиксирания курс с отклонение не повече от 0.5 %. В актива на управление “Емисионно” се включват валутните резерви на Централната банка, а в пасива му – всички нетни краткосрочни пасиви.

- Управление “Банково” осъществява “функциите на кредитор от последна инстанция когато възникне системен риск за стабилността на банковата ни система”⁶ при условия, определени в закона и в приетите от УС на БНБ нормативни актове.

- Надзорът върху банковата система се осъществява от подуправителя, ръководещ управление “Банков надзор”, който при упражняване на надзорните си правомощия прилага самостоятелно и независимо предвидените в закона мерки за въздействие и санкции.

Поставянето на банковия надзор на много по-сериозна основа, съобразена с практиките на развитите пазарни икономики неизбежно доведе до отнемането на банкови лицензи. В последствие БНБ затвърди, че крайните мерки не са резултат на кампания, а израз на трайна политика и ще бъдат прилагани тогава, когато се наложи. Всичко това отвори огромна пазарна ниша пред банките, която те се колебаеха как да атакуват. Тази тенденция до голяма степен беше променена с масовото навлизане на чуждестранни банки на българския пазар. Те донесоха своя опит и интереса си към неразработения пазар, което постепенно започна да за се усеща все

⁶ ЗАКОН за БНБ, чл.25,ал.1- Държавен вестник, бр.45 от 2002 г.

повече след 2001 г. и този период има много ясно определена специфика, намираща израз в:

- на първо място собствеността на банките премина в частни ръце. Последна беше приватизирана банка ДСК през 2003 г., с което в края на годината 97.52% от активите на банковата система станаха частни⁷. Останалите 2.5% са на Общинска банка и Насърчителна банка. Така държавата на практика няма никаква възможност да влияе на банковия пазар чрез преки управленски решения. Нейната роля се свежда до регулация и надзор. По този начин се създадоха условия за напълно пазарно поведение на банковия сектор.

- На второ място в това, че над 90% от банковите активи са собственост на чуждестранни акционери. Повечето от тях са големи международни банки. На практика това означава, че в сектора беше внесен чуждестранен управленски опит, а българският пазар стана част от глобалните стратегии на мултинационални финансови институции.

- На трето място, до голяма степен и поради горните две причини, търговските банки се “върнаха” в българската икономика и увеличиха обема на финансовото посредничество. Основният мотив на чуждестранните инвеститори да влязат в България не е свързан с набирането на ресурси и тяхното инвестиране извън страната, както това беше през първите години след въвеждането на валутния борд. Инвеститорите по-скоро разчитат на развиващия се национален пазар. Благоприятната макроикономическа среда, членството в ЕС, дисциплинираната фискална политика, ниската инфлация и повишаването на доходите и на икономическата активност създадоха подходяща среда за развитие на банковите услуги.

- На четвърто място създаването на нов правен режим за банкова дейност, както и нова нормативна база за упражняването на банков надзор от страна на БНБ. Това налага и създаването на нови

⁷ Данни на БНБ.

подзаконови нормативни актове относно всички аспекти на регулиране на дейността на търговските банки(нови наредби за банков надзор). Една от основните задачи на управление “Банков надзор” е да следи за спазването на тези регулации. От друга страна той възприе изключително консервативна позиция на допълнително ограничаване на паричните ресурси на банките чрез въвеждането на изисквания като високи минимални задължителни резерви и капиталова адекватност или неблагоприятна класификация на кредитните експозиции. Като цяло различните мерки, наложени от централната банка доведоха до значително ограничаване на кредитната активност на търговските банки.

- На пето място изискванията за доверителност и за разкриване на конфликти на интереси. Според нея всеки администратор в банка е длъжен писмено да разкрие всеки съществен делови интерес, който той или членовете от семейството му имат от сключването на търговска сделка с банката. При наличието на конфликт на интереси е забранено участието на съответния администратор в преговорите и в сключването на такива търговски сделки. При нарушение на горните изисквания сделките се обявяват за нищожни, а БНБ задължава ръководството на банката да прекрати правомощията на администратора в определен срок или го освобождава от длъжност.

- На шесто място за първи път в Закона за кредитните институции е уреден принципно и вътрешният контрол в банките. По-строги изисквания се въвеждат при одиторския контрол с цел получаване на яснота за действителното състояние на банката. Предвижда се одитирането на банка да се извършва само от специализирано одиторско предприятие, включено в списък на централната банка.

- УС на БНБ обсъди и прие Наредба за допълнение на **Наредба № 2** на БНБ за лицензите и разрешенията, издавани от

Българската народна банка. С допълнението на чл. 3, ал. 4 от Наредбата се разширява обхватът на сделките, които банките могат да извършват по силата на притежаваните от тях лицензи за банкова дейност, като към тези сделки се добавят и такива като осигурителен посредник по смисъла на Кодекса за социално осигуряване. Целта на допълнението е да се разширят възможностите на банките да действат като универсални финансови посредници, предлагащи по-широка гама от финансови продукти.

- На седмо място УС на БНБ обсъди проекти за изменение и допълнение на Наредба № 7 на БНБ за големите експозиции на банките и Наредба № 8 на БНБ за капиталовата адекватност на банките. Направените промени са в съответствие с изискванията на европейското законодателство и по-конкретно Директива 2000/12 на ЕС за дейността на кредитните институции и отразяват развитието на практиката по прилагането на тези регулатори през последните години.

По **Наредба № 7 на БНБ** за големите експозиции на банките промените включват:

- Разширен е обхватът на разпоредбата за прилагане на ограниченията по чл. 29, ал. 5 и 6 от Закона за банките. След измененията в наредбата тези регламенти вече ще се прилагат и по отношение на експозиция към отделни клиенти, които са “финансово (делово) обвързани по такъв начин, че при възникване на финансови проблеми в единия има вероятност другият или всички останали да изпитат затруднения при погасяване на задълженията” (чл. 6, ал. 2 от наредбата).

- Облекчен е режимът за признаване на частично гарантирани от банки експозиции при прилагане на ограниченията. Това означава, че когато гарант е банка, “експозицията може да се третира като открита към нея до размера на гарантираната част” (чл. 9, ал. 3).

- Въведен е режим за отчитането на междубанковите експозиции с нулеви стойности, когато те са в рамките на една банкова група, която е обект на консолидиран надзор. Когато са налице експозиции на банки към дъщерни дружества или към банките-майки, тези експозиции не участват при определяне на съотношенията по чл. 29, ал. 5 и 6 от Закона за банките, при условие че експозициите не са част от собствения капитал на съответните дружества или банката-майка (чл. 12 и 13).

- Изискванията към гаранциите са дефинирани по-ясно.

Трети методологически аспект третира:

- **Наредба N8 за капиталовата адекватност на банките, която** поставя по-високи изисквания пред търговските банки. Така например, минимално необходимият капитал на една банка е **10 млрд. лв.** Тази сума в общи линии отговаря на изискванията на Бялата книга на Европейския съюз - 5 млн. екю (Директива N89/299/ЕЕС за собствения капитал на кредитните институции). На тази стойност (като минимум) следва да е внесена част от записания капитал на банката към момента на издаване на лицензията, а след това банката следва да разполага по всяко време със собствен капитал (капиталова база) не по-малко от горният размер.

По **Наредба № 8** за капиталова адекватност на банките УС на БНБ прие предложените промени, които включват:

- По-голямо съответствие с изискванията за структурата и елементите на собствения капитал на банките, като в отделни разпоредби са уредени условията за признаване на текущата печалба в първичния капитал, както и произтичащите от тази промяна задължения за докладване и отчитане. В първичния капитал вече ще се включва и неразпределената печалба от минали години, намалена с очаквани плащания по дивиденди и други отчисления (чл. 9, ал. 1, нови т. 4 и 5). Въведени са и “условия за включването в първичния

капитал на неразпределените печалби от минали години и печалба от текущата година” (нов чл. 9а). А според изменения чл. 28 “банките не могат да разпределят под формата на дивиденди или под друга форма печалбите от минали години или от текущата дейност, които по реда на тази наредба са били включени като елемент на собствения им капитал (капиталова база), както и когато са в нарушение на изискванията, установени в тази наредба”.

- Облекчено е признаването на частично гарантирани от местни и чуждестранни банки експозиции с цел по-прецизното отчитане на кредитния риск. Според чл. 22, ал. 2 “за обезпечената част на такива експозиции се прилагат съответните по-ниски рискови тегла”. В чл. 12, ал.1 и чл. 13, ал. 1 (за активи с 20 на сто рисково тегло) са въведени допълнителни изисквания за гаранциите, поети от различни институции и банки, като е дефинирано подробно понятието “пряко и безусловно гарантирано вземане”, каквото липсваше досега.

- **Наредба N9 за оценка на рисковите експозиции на банките и за формиране на провизии за покриване на риска от загуби** замести старата Наредба за класифициране на кредитите и образуване на задължителни специални резерви (провизии) от банките. Принципите, на които се изгражда новата наредба, поставят значително по-силни ограничения пред активните операции на банките.

На първо място, на класифициране и провизиране подлежат не само кредитите, но и другите вземания на банката (вкл. парични средства по сметка в друга банка, акции, дялове, облигации и др.), а също така условни задбалансови задължения на банката (гаранции, стендбай акредитиви, акцепти, авали и джира по полици и др.), при реализацията на които възниква безусловно вземане в полза на банката. Всички тези позиции се третират от наредбата като рискови експозиции и се оценяват и класифицират в пет класификационни

групи (в старата наредба бяха четири) въз основа на срока на забавата на изискуемите суми по тях, оценката на финансовото състояние на длъжника и главните източници за изплащане на неговите задължения. Просрочените лихви по рискови експозиции следва да се провизират изцяло, независимо в коя група е класифицирана съответната експозиция. В наредбата е проведен последователно принципът на предпазливостта, според който при съмнения в критериите за класифициране на дадена рискова експозиция тя се класифицира в групата с по-висок риск.

Съществена промяна е изискването банките да отделят провизии в указания в наредбата размер независимо дали печалбата преди облагане покрива тези разходи. При недостиг на приходи за покриване на разходите за провизии банките са длъжни да извършат тези финансови разходи и съответно да покажат като оперативен резултат загуба. Направени са промени и в счетоводната методология за отчитане на провизиите - те се третираат като коректив, с който се намалява съответната отчетна стойност на рисковите експозиции.

Рисковите експозиции се класифицират в следните групи - редовни експозиции, експозиции под наблюдение, нередовни експозиции, съмнителни експозиции, загуба. Банките са длъжни да формират провизии спрямо главницата на тези рискови експозиции както следва - от 3% до 5% за редовните, 25% за експозициите под наблюдение, 50% за нередовните, 75% за съмнителните и 100% за загубата.

В новата наредба, за разлика от старата, е забранено банките да начисляват лихви върху лихви (капитализиране на лихви) върху заемите си. Изключения се допускат само при извънредни обстоятелства и не се допуска капитализиране на просрочени лихви (виж чл. 17). Банките прекратяват балансовото начисляване на

лихви по рискови експозиции с просрочени плащания над 90 дни. Тези лихви се начисляват задбалансово.

- **Новата Наредба N11 за управление и надзор върху ликвидността на банките** е основана върху изцяло нови принципи и методи за управление и оценка на краткосрочната ликвидност на банките, които са по-точни, адекватни и опростени от тези в старата наредба. Според новата наредба, информационната система за наблюдение на ликвидността на една банка се основава на: създаване и поддържане на падежна таблица; оценка и управление на паричните потоци въз основа на тази падежна таблица; поддържане на адекватен размер ликвидни активи.

Падежната таблица се съставя, като избрани активи, пасиви и задбалансови позиции на банката се класифицират въз основа на остатъчния им срок до падежа за всеки от тях. Периодите за класификация съгласно времето до падежа са: седем дни след отчетната дата; един месец след отчетната дата; три месеца след отчетната дата; шест месеца след отчетната дата. От така групиранияте активи и пасиви се получава разликата между тях и това е съответно нетен входящ (когато активите са по-големи от пасивите) или изходящ (при обратния случай) паричен поток за съответния период от падежната таблица. Банките са длъжни да изготвят отделни падежни таблици едновременно за два сценария - сценарий “действащо предприятие” и сценарий “ликвидна криза”. Сценарий “действащо предприятие” е налице, когато банката работи без затруднения, при стабилна банкова система и реализира достатъчно печалба. Сценарият “ликвидна криза” е налице, когато банката няма да може да изплати част или всички свои задължения на техните падежи и има опасност от загуба на доверие в нейната жизнеспособност и/или изпадане в състояние на неплатежоспособност.

Адекватни ликвидни активи по смисъла на наредбата се считат: банкнотите и монетите в наличност; средствата по сметки в БНБ минус задължителните резерви; средствата по разплащателни сметки в други банки; ДЦК на правителството на Р България; други активи, които БНБ е определила като ликвидни.

Банките, които работят нормално, са длъжни да представят в БНБ ежемесечно отчети за паричните потоци на банката на база на сценария “действащо предприятие”. При възникване на съществени ликвидни проблеми подуправителят, ръководещ управление “Банков надзор” задължава банката да представя ежеседмично или ежедневно отчети за паричните потоци на база на сценарий “ликвидна криза”.

- **С новата Наредба N4 за позициите на банките в чуждестранна валута** се създава по-облекчен режим за регулирането на валутните позиции на банките, тъй като при системата на паричен съвет валутният риск е ограничен поради режима на фиксиран валутен курс.

За разлика от предишната наредба, за собствен капитал на клон на чуждестранна банка се приемат депозитите и другите дотации от централата на банката. Тъй като в новия Закон за банките не съществува разделението между банки, получили лицензия за банкови сделки в страната и чужбина, и банки, получили лицензия за банкови сделки само в страната, то в новата наредба няма отделни лимити за откритите позиции на банките с пълен и частичен лиценз - както беше в старата наредба.

В новата наредба не съществува задължението, изисквано от старата наредба, банките да поддържат минимални задължителни резерви в размер 20% от нетната открита валутна позиция.

Банките, които надхвърлят определените в наредбата максимално допустими съотношения (лимити), следва да достигнат

тези съотношения в срок до 31.12.1998 г., като превишението на лимитите трябва да бъде намалявано равномерно всеки месец.

Изискванията в новата наредба отговарят на възприетите стандарти в страните от Европейския съюз - Директива N93/6/ЕЕС за капиталовата адекватност на инвестиционните фирми и кредитните институции.

Четвърти методологически проблем възниква при ограничения ръст на кредитирането. Аргументът, когато се появи това изискване през 2002 г. беше опасението, че бързото нарастване на кредитната активност ще доведе до влошаване на качеството на кредитните портфейли. Статистическите данни напълно отхвърлят тази опасност. В края на първото тримесечие на 2004 г. класифицирани като редовни са класифицирани 92.99% от отпуснатите кредити.⁸ Това показва, че банковата система не увеличава поемания кредитен риск с увеличаване на кредитите. Този факт има много логично обяснение. Слабото кредитиране на бизнеса и на домакинствата точно през годините, в които имаше необходимост за обновяване на активите и повишаване на конкурентоспособността натрупа значително търсене на кредитни ресурси.

Това показва, че банковата система не увеличава поемания кредитен риск с увеличаване на кредитите. Този факт има много логично обяснение. Слабото кредитиране на бизнеса и на домакинствата точно през годините, в които имаше необходимост за обновяване на активите и повишаване на конкурентоспособността натрупа значително търсене на кредитни ресурси. През последните 2-3 години банките имат възможност да отговарят на това търсене без да правят компромиси с рисковете, които поемат. Без особено убедителни аргументи, правителството и БНБ чрез банковия надзор предприеха редица мерки за **изтегляне на паричен ресурс от**

⁸ ЦИР, Икономиката на България, юли 2004

банковата система. Целта е намаляване на кредитната активност. В изпълнение на тази политика правителството изтегли предсрочно от търговските банки депозирани 180 млн. лева от фискалния резерв, а БНБ прие мерки за ограничаване на възможностите на банките да се разпореждат със своите ликвидни ресурси. Предвиждат се и други мерки, като по-високи изисквания към бързо ликвидните активи на банките, както и допълнителни гаранции за привлечения от чужбина дългосрочен ресурс. Подобни мерки безспорно биха повишили ликвидността на банките и биха ограничили тяхната готовност да инвестират в дългосрочни кредити.

Мерките на банковия надзор показват липса на диференцираност, което е в противоречие с всички съвременни тенденции в тази област. Приемането на общи за системата мерки без да се отчита състоянието на портфейла на всяка банка на практика наказва тези, които са се постарали да изградят портфейли с оптимално съчетание между риск и доходност. По този начин се създават предпоставки за конкуренция в банковия сектор при намаляване на качеството на кредитните портфейли. Прилагането на ограничителните мерки на БНБ са с ниска ефективност, поради институционалната неподготвеност на финансовия надзор като цяло. Фирми, които предоставят лизингови схеми, плащания, потребителски кредитни карти и т.н. не попада под контрола на нито една институция за финансов надзор. Това дава възможност на банките да осъществяват своята дейност чрез подобни неконтролирани схеми. Освен това чуждестранните банки имат редица възможности за привличане на ресурс от чужбина, с който кредитират или инвестират без това въобще да минава през баланса на регистрираната в България финансова институция. По този начин ще има подобрене, отчетено от банковата статистика, но от макроикономическа гледна точка ефект няма да бъде постигнат. Всички намерения за нормативно ограничаване на кредитите

повишава търсенето преди да бъдат въведени новите мерки. Така банките предпочитат да отговорят на това търсене и да увеличават бързо своите кредитни портфейли. Следователно прилаганите мерки за ограничаване на кредитите както от правителството, така и от БНБ са неефективни и изкривява негативно пазарната среда. Очакванията са, че темпът на кредитиране ще се запази висок и активите, включително кредитните на банките ще се увеличават. По данни на Банк Аустрия в края на 2003 г. банковите активи в България са 50% от БВП, а кредитите – 36%. За сравнение тези данни за страни като Полша, Чехия, Унгария, Словакия са съответно 70-80% и 30-40% от БВП. В еврозоната банковите активи са 201% от БВП, а кредитите – 102%.⁹ Очевидно е, че тези данни показват резерви за развитие в България.

В заключение е необходимо да изтъкнем, че:

- Ръстът на кредитите действително следва да бъде контролиран, но в рамките на поддържането на високото качество на банковите портфейли. Това, което не трябва да се допусне е, заради високата доходност банките да пренебрегнат оценката на поемания риск.
- Проблемите с дефицита на текущата сметка на платежния баланс трябва да се решават трайно не чрез ограничаване на кредитите, а чрез провеждането на политики на импортна субституция и особено на насърчаване на износа.
- Необходимо е да се изгради цялостна институционална система за финансов надзор. Това означава да се покрият всички дейности на финансово посредничество и да се създадат стабилни и ефективни връзки между съществуващите надзорни институции;

⁹ Bank Austria Creditanstalt, Banking in CEE, April 2004.

- От момента на въвеждането на единният банков лиценз ще се засили конкуренцията на пазара, а банковия надзор ще има много по-малко възможности за приемане на специфични мерки.

Получените от реализацията на научноизследователския проект „Съвременни аспекти на банковата счетоводна политика” резултати ще открием в следните насоки:

- Хронологично е проследено еволюционното развитие на банките и са очертани основните етапи.
- Формулирани са 6 направления, които отчитат значението на счетоводната политика, като са подчертани основните концепции.
- Изведени са специфичните особености на банковата счетоводна политика, както и предпоставките за необходимостта от въвеждането на глобални счетоводни стандарти.
- Обособени са етапите на въвеждане на МСС и е допълнена класификацията на елементите на счетоводната политика на банките.
- Разработен е практико-приложен модел на счетоводна политика на БНБ.
- Разработен е практико-приложен модел на счетоводна политика на търговските банки.